

ROZMINOWANIE DOLNEGO ŚLĄSKA W LATACH 1945—1948

Cofające się wojska hitlerowskie zostawiły nie tylko spustoszone i zniszczone wsie, osiedla i miasta, ale także gęsto rozmieszczone pola minowe na znacznym obszarze tak Dolnego Śląska, jak i Opolszczyzny. Pola minowe były szczególnie intensywnie rozbudowane w okolicach Wrocławia i na liniach obrony niemieckiej, biegnących wzdłuż Nysy Łużyckiej od Zasiecka do Zgorzelca i pomiędzy Odrą a Sudetami od Zgorzelcą przez Jawor, Świdnicę, Strzelin, Opole, Koźle do Raciborza. Obrona niemiecka miała w tym rejonie głębokość od 10 do 40 km i była z zasady oparta na silnie rozwiniętym systemie fortyfikacji polowej, wzmocnionej umocnieniami stałymi i gęstym zaminowaniem przedpola, które dochodziło niekiedy do 20 km. Ale nie tylko pas obrony był zaminowany. Pola minowe zostały rozsiane na terenie niemal całego Dolnego Śląska. Blisko $\frac{1}{3}$ ogólnej jego powierzchni pokrywały miny, a w wielu powiatach zaminowanie było wyższe i wynosiło od 51% do 98%. Szczegółowy obraz zaminowania Dolnego Śląska przedstawia tab. 1¹.

Do jeszcze większego zaminowania tych terenów przyczyniły się rozpaczliwe i niejednokrotnie od strony Świdnicy i Opola podejmowane próby niemieckie przerwania pierścienia wojsk radzieckich oblegających Wrocław. W rezultacie wojska te zmuszone zostały do zaminowania na wielką skalę (1 214 885 sztuk min) terenu ataku. W ten sposób Śląsk stał się jednym z najbardziej zaminowanych obszarów Polski. Na jego ziemiach wykryto 15 000 pól minowych, które zawierały około 3 400 000 min², rozrzuconych na obszarze ponad 1 800 000 ha. Z tego 37% przychodziło na rejony silnie i średnio zaminowane³.

¹ *Dolny Śląsk*, praca zbiorowa pod redakcją Kiryła Sosnowskiego, część II, Poznań—Wrocław 1948, s. 306.

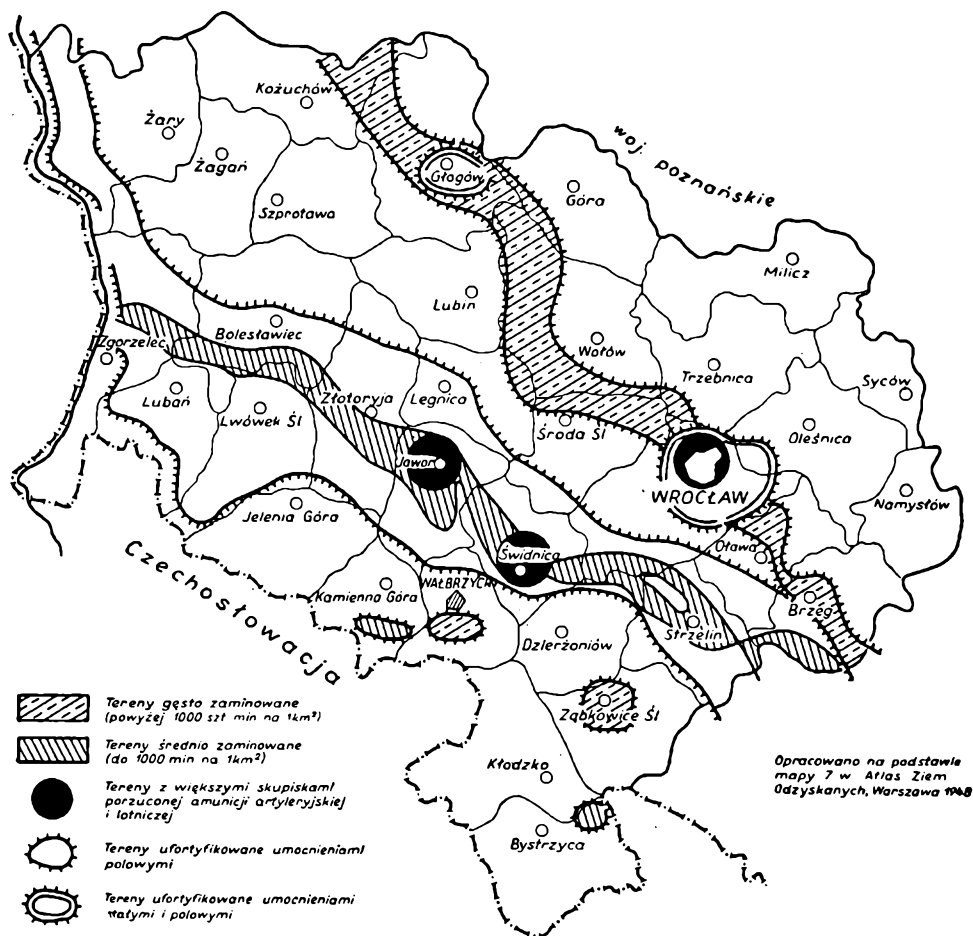
² Tamże, s. 305.

³ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej skrót: CAW), Warszawa, DOW IV, sygn. 364, s. 147, sprawozdanie z rozminowania za okres 20 VII—15 XI 1945. Do terenów silnie zaminowanych zaliczano rejony, w których było więcej niż 1000 sztuk min na km².

Tab. 1. Zaminowanie Dolnego Śląska w 1945 r. według powiatów

Lp.	Powiat	Ogólna powierzchnia w ha	Powierzchnia zamino- wana lub ufortyfiko- wana w ha
1.	Bolesławiec	104 460	55 000
2.	Brzeg	60 430	40 000
3.	Bystrzyca	78 920	
4.	Dzierżoniów	54 590	21 000
5.	Głogów	125 620	14 000
6.	Góra	76 000	
7.	Jawor	61 040	60 000
8.	Jelenia Góra	69 080	48 000
9.	Kamienna Góra	42 700	18 000
10.	Kłodzko	85 010	
11.	Koźuchów	73 120	5 000
12.	Legnica	63 850	21 000
13.	Lubań	52 420	22 000
14.	Lubin	71 320	
15.	Lwówek Śląski	74 400	62 000
16.	Milicz	93 090	
17.	Namysłów	50 100	5 000
18.	Oleśnica	89 360	5 000
19.	Olawa	55 990	32 000
20.	Strzelin	58 740	50 000
21.	Syców	43 100	
22.	Szprotawa	73 010	
23.	Środa Śląska	74 600	33 000
24.	Świdnica	65 480	53 000
25.	Trzebnica	82 040	9 000
26.	Wałbrzych	41 500	7 000
27.	Wolów	101 800	15 000
28.	Wrocław	87 700	32 000
29.	Ząbkowice Śląskie	77 500	4 000
30.	Zgorzelec	82 850	35 000
31.	Złotoryja	85 010	71 000
32.	Zagań	73 230	3 000
33.	Zary	122 600	37 000
	Razem	2 450 660	757 000

Hitlerowcy zaminowali masowo tereny i obiekty nie mające żadnego znaczenia militarnego, przy czym stosowali często tzw. „dzikie” minowania. O ich postępowaniu świadczy najlepiej posługiwanie się minami nierozbrajalnymi oraz minami pułapkami, imitującymi różne przedmioty. To śmiertcionośne żelastwo czyhało wszędzie: na ulicy, na torowiskach, na strychach domów, w piwnicach, a nawet w piecach mieszkań pry-

Zaminowanie Dolnego Śląska w 1945 r.

watnych⁴. Bez rozminowania arterii komunikacyjnych, zakładów pracy, osiedli, pól uprawnych nie można było oczywiście przystąpić do odbudowy.

Odminowanie to jedno z najważniejszych zadań, jakie stanęło przed wojskiem. Po zakończeniu wojny zaczęli napływać na Śląsk pierwsi osadnicy, którym trzeba było zapewnić bezpieczeństwo. Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego, doceniając stopień zaminowania tych ziem i powagę sytuacji, niemal nazajutrz po zakończeniu wojny skierowało na Śląsk

⁴ Dolny Śląsk w drugą rocznicę powrotu do Polski 1945—1947, Wrocław 1947, s. 143.

aż 9 batalionów inżynieryjno-saperskich⁵ spośród 33, którymi dysponowało w tym czasie⁶. Ten priorytet przyznany 1/7 terytorium kraju, jaką stanowi Śląsk, był najwymowniejszym dowodem potrzeb regionu.

Saper polski stanowił więc przednią straż pionierów osadnictwa. Jego praca była ciężka, niebezpieczna i odpowiedzialna. Dodatkowo utrudniał ją fakt, że na 15 000 pól minowych tylko dla 4293⁷ istniały plany dostarczone przez wojskowe władze radzieckie jeszcze w 1945 r., 736 planów pól minowych otrzymała Polska dopiero w czerwcu 1947 r. od Hos European Command Office of the Chief Engineer Military Division Intelligence Branch⁸, pozostałe zaś trzeba było rozminować na ślepo.

Do rozminowania odzyskanego Śląska wojska inżynieryjno-saperskie przystąpiły w lipcu 1945 r. i prowadziły tę akcję do listopada tegoż roku. W pierwszej kolejności rozminowywano obiekty o znaczeniu państwowym, jak węzły kolejowe, drogi kołowe, fabryki, pola uprawne. Na Dolnym Śląsku spośród 680 000 ha, na których miała być przeprowadzona akcja żniwna, 34 000 ha były zaminowane⁹. W tej sytuacji saper musiał na domiar podjąć wyścig z czasem. Jak rozumiał on swe obowiązki, najwymowniej świadczą rezultaty jego pracy. Jeden tylko 25 batalion saperów rozminował do listopada 1945 r. 389 pól minowych, niszcząc lub usuwając 235 244 sztuki min przeciw piechocie i przeciwczołgowych oraz 76 879 sztuk amunicji artyleryjskiej, lotniczej i pancerfaustów. Saperzy batalionu sprawdzili i oczyścili obszar 127 100 ha oraz rozminowali i sprawdzili 217 punktów zaludnionych, 76 fabryk, zakładów i elektrowni, 1473 km dróg, 199 km torów kolejowych¹⁰. Pozostałe zaś osiem batalionów, które prowadziły akcję odminowania na Dolnym Śląsku i na sąsiednich terenach unieszkodliwiło lub usunęło 1 457 236 min, oczyściło lub sprawdziło 1 731 000 ha terenu, oddając do użytku 1684 punkty zaludnione, w tym 69 miast. Rozminowano 11 874 km dróg bitych i grun-

⁵ W rozminowaniu wzięły udział: 2 samodzielny batalion saperów 2 DP, 7 Warszawski Samodzielny Zmotoryzowany Batalion Saperów 6 DP, 16 samodzielny batalion saperów 11 DP, 18 samodzielny batalion saperów 7 DP, 19 samodzielny batalion saperów 8 DP, 21 samodzielny batalion saperów 10 DP, 25 batalion inżynieryjno-saperski 4 brygady inżynieryjno-saperskiej, 40 samodzielny batalion saperów 13 DP; CAW, DOW IV, sygn. 364, s. 149, sprawozdanie z rozminowania za okres 20 VII—15 XI 1945; S. P i a s k o w s k i, *Rozminowanie Dolnego Śląska* (Naprzód Dolnośląski, 13 XI 1945, nr 20).

⁶ Por. *Organizacja i działania bojowe ludowego Wojska Polskiego w latach 1943—1945*, Warszawa 1958, s. 425—426.

⁷ *Dolny Śląsk...*, s. 496.

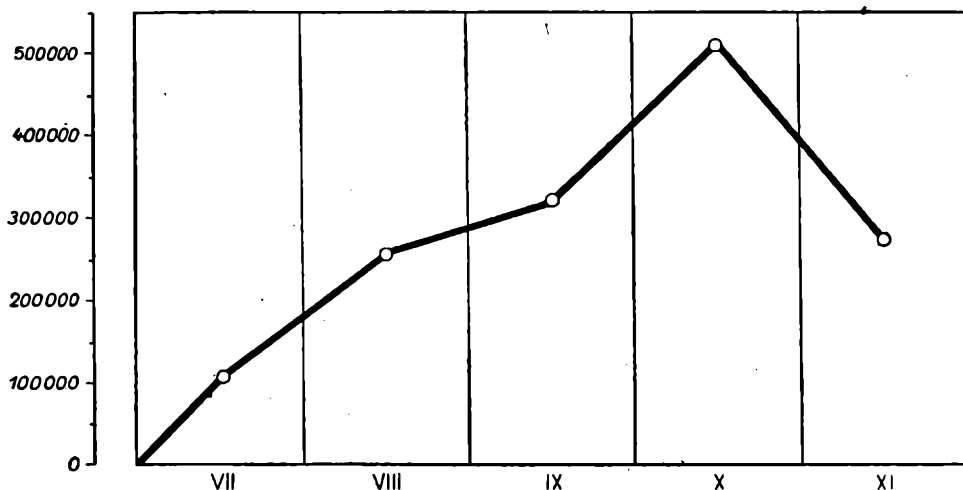
⁸ Tamże, s. 307.

⁹ „Trybuna Dolnośląska”, 20 VIII 1945, nr 2.

¹⁰ „Naprzód Dolnośląski”, 13 XI 1945, nr 20.

towych, 694 km torów kolejowych, 190 mostów drogowych i 80 mostów kolejowych¹¹.

Żołnierze wojsk inżynieryjno-saperskich podczas 4 miesięcy pracy w 1945 r. sprawdzili 1 357 100 ha terenu, w wyniku czego wykryli i unieszkodliwili 1 692 480 min. O wysiłku saperów w tym okresie świadczy fakt, że każdy z nich przeszukiwał dziennie około 50 ha terenu i unieszkodliwiał przeciętnie przeszło 50 min¹². Byli wśród nich i tacy, którzy podczas całej akcji rozminowywania w 1945 r. unieszkodliwili ponad 10 000 min. Saperzy Władysław Maciejuk i Czesław Januszek unieszkodliwili po 11 200 min każdy, starsi saperzy Ryszard Sapiecha i Bronisław Bazon po 11 000 min, saperzy Stefan Kaznowski, Kazimierz Szponar, Mieczysław Majdan, Michał Dużiak oraz starszy saper Aleksander Guz unieszkodliwili

Liczba wykrywanych i unieszkodliwianych min miesięcznie (dane za okres 20 VII – 15 XI 1945).

szkodliwili ponad 10 000 min każdy¹³. Inne dane dotyczące wspomnianego okresu ilustruje zamieszczony wykres.

W akcji rozminowania 49 saperów zginęło, a 104 zostało rannych¹⁴. Jednostki inżynieryjno-saperskie wykonywały swą pracę w warunkach bardzo trudnych, niewiele różniących się od bojowych. Pracy tej towa-

¹¹ CAW, DOW IV, sygn. 364, s. 143, sprawozdanie z rozminowania za okres 20 VII—15 XI 1945.

¹² Obliczenia dokonano na podstawie danych zawartych w sprawozdaniu z rozminowania za okres 20 VII—15 XI 1945, tamże s. 147.

¹³ Tamże, s. 20.

¹⁴ Tamże, s. 144.

Tab. 2. Prace wykonane przez saperów na terenie Śląska podczas rozminowania w latach 1945—1948

Rok	Usunięto lub zniszczono		Rozminowano lub sprawdzono										
	min w (szt.)	amunicji (w szt.)	teren (w ha)	punktów zaludnionych ogółem	miast	dróg szosowych (w km b.)	dróg grunto- wych (w km b.)	torów kolejowych (w km b.)	mostów drogowych	mostów kolejowych	pól (w ha)	łąk (w ha)	lasów (w ha)
1945	1 692 480	61 421	1 857 100	1 001	69	2 949	10 398	893	180	80	—	—	—
1946	1 126 790	1 864 308	1 233 500	4 915	290	15 758	10 054	5335	1661	491	—	—	—
1947	227 692	1 246 401	—	—	—	—	—	—	—	—	9 353,7	5 727	4 846
1948	—	237 593	—	—	—	—	—	—	—	—	3 026,4	369,3	1 825,9
Razem	3 046 962	3 409 733	3 090 600	6 006	359	18 708	20 452	6228	1851	571	12 380,1	6 096,3	6 671,9

rzyszły straty mało różniące się od strat w walce. Podkreślał to rozkaz Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, wydany po zakończeniu rozminowania terytorium Polski przeprowadzonego w 1945 r.¹⁵

Wiosną 1946 r. wojska inżynieryjno-saperskie przystąpiły do kolejnego rozminowywania, polegającego na wykonywaniu prac, z których zrezygnowano w 1945 r., lub też na odminowywaniu terenów zgłoszonych przez władze cywilne. Zgłoszenia takie napływały na ręce władz wojskowych jeszcze w 1947 i 1948 r. W piśmie skierowanym do Dowództwa Śląskiego Okręgu Wojskowego z 10 I 1947 r. Państwowe Przedsiębiorstwo Traktorów i Maszyn Rolnych, Oddział Dolny Śląsk, donosiło, że zaminowane są jeszcze obszary ziemi ornej: w pow. Zgorzelec — 1716 ha, w pow. Złotoryja — 67 ha, w pow. Lubin — 21 ha, w pow. Wrocław — 458 ha, w pow. Strzelin — 500 ha, w pow. Lubań — 600 ha, w pow. Świdnica — 1000 ha, w pow. Wałbrzych — 300 ha, w pow. Bolesławiec — 920 ha, w pow. Legnica — 92 ha, w pow. Lwówek Śląski — 35 ha¹⁶.

Praca saperów w latach 1946—1948 była jeszcze bardziej niebezpieczna niż w 1945 r. Jeżeli w pierwszym okresie usuwano miny z pól i odkrytych przestrzeni, niszczone pola minowe, na które posiadano w całości dokumentację, to w następnych latach saperzy weszli w góry i lasy, na brzegi rzek i łąk. Miny uległy zdeformowaniu na skutek deszczu i chłodu, zawleczeni nadzarła rdza, w wyniku czego stały się one podwójnie niebezpieczne. We wspomnianych latach na terenie odzyskanego Śląska pracowały następujące jednostki: 1 Warszawski Pułk inżynieryjno-Saperski, 16 sbs 11 DP, 18 sbs 7 DP, 21 sbs 10 DP. Saperzy tych jednostek w samym tylko 1946 r. wykryli i unieszkodliwili ponad 1 milion min i ponad 1,5 miliona różnego rodzaju amunicji, sprawdzili 4915 punktów zaludnionych, w tym 290 miast, oddali do użytku ponad 25 tys. km dróg kołowych, 5335 km torów kolejowych, 1661 mostów drogowych, 491 mostów kolejowych oraz 30 lotnisk. O całokształcie prac wykonanych w latach 1945—1948 przez saperów na terenie odzyskanego Śląska informują tab. 2 i 3¹⁷.

Ogółem na terenie Ziem Odzyskanych w ciągu lat 1945—1947 saperzy unieszkodliwili 6 390 657 sztuk min oraz 17 881 696 sztuk różnej amunicji, dzięki czemu rozminowano i sprawdzono obszar 153 251 km², w tym 70 000 km² powtórnie, rozminowano i sprawdzono 93 083 km

„Polska Zbrojna”, 28 XI 1945, nr 58.

¹⁶ CAW, protokół 39/53, sygn. 1522, s. 25.

¹⁷ Tabele opracowano na podstawie sprawozdań CAW, DOW IV, sygn. 364, s. 147, 149; protokół 38/53, sygn. 452, s. 390; sygn. 492, s. 212, protokół 8/52, sygn. 757, s. 14 i 137.

dróg kołowych, 7654 km torów kolejowych bądź pasów przytorowych, rozminowano 2439 mostów kolejowych i drogowych, rozminowano i sprawdzono 14 961 osiedli, w tym 510 miast. Przy pracach tych 169 saperów zginęło, a 366 zostało rannych¹⁸.

W latach 1945—1948 wojska inżynieryjno-saperskie unieszkodliwiły na terytorium całego kraju ponad 14,5 miliona sztuk min i ponad 36 milionów sztuk różnej amunicji, skontrolowały i rozminowały około 58 000 miejscowości oraz ponad 2000 obiektów fabrycznych. Dzięki akcji saperów oddano w tym czasie pod uprawę 54 000 ha ziemi ornej oraz 69 000 ha łąk¹⁹. Ogółem przy pracach tych zginęło 431 saperów, a 599 odniosło rany²⁰. Inne dane dotyczące wspomnianych lat znajdują się w tab. 4 i 5.

Tab. 4. Rozminowanie terytorium Polski (1945—1948)

Rok	Liczba	
	min	amunicji
1945	10 240 326	22 460 784
1946	2 954 815	7 181 413
1947	1 197 806	3 506 189
1948	173 743	3 328 100
Razem	14 566 690	36 476 486

Tab. 5. Straty poniesione przez wojsko podczas rozminowania (1945—1948)

Rok	Liczba	
	zabitych	rannych
1945	301	473
1946	71	67
1947	46	39
1948	13	20
Razem	431	599

¹⁸ Sprawozdanie Głównego Inspektora Wojsk Inżynieryjno-Saperskich WP w posiadaniu płka rezerwy Bronisława Bełczewskiego. Podobne dane zawarte są w: *Praca saperów na ziemiach odzyskanych* (Polska Zbrojna, 1 XII 1947, nr 320)

¹⁹ P. Jaroszewicz, *Wojsko Polskie w odbudowie kraju* (Polska Zbrojna, 2 V 1948, nr 118).

²⁰ CAW, protokół 8/52, sygn. 862, s. 52—54, sprawozdanie z akcji rozminowania; tamże, sygn. 960, s. 57, sprawozdanie z rozminowania terytorium kraju za 1948 r. I. Blum, *Z dziejów Wojska Polskiego w latach 1945—1948*, Warszawa 1960, s. 138, mylnie podaje, że w 1948 r. wojska inżynieryjno-saperskie usunęły i unieszkodliwiły 123 508 sztuk min, a amunicji 603 570 sztuk. Wspomniany autor podaje również,

Wysiłek polskiego sapera, jego męstwo, a jednocześnie wysoki stopień wykształcenia i wielka dyscyplina w tej odpowiedzialnej pracy uwiadcza się najlepiej przez porównanie z pracą innych państw na tym trudnym odcinku. W ciągu dwu lat, jakie upłynęły od zakończenia wojny, usunięto i zniszczono w Polsce 13 195 141 sztuk min, we Francji 13 000 000, we Włoszech 3 000 000, w Belgii 500 000. Wymowny tu jest fakt, że w Polsce przy pracach tych było zatrudnionych 4000 saperów, a we Francji aż 23 200. Tak więc polski saper usunął lub zniszczył przeciętnie 3300 min, francuski tylko 560. Natomiast straty w zabitych i rannych za wspomniany okres wyniosły w Polsce 912 osób, we Francji 1561, we Włoszech 1100, w tym 700 rannych, a w Belgii 286 osób. Straty w ludziach na każde pół miliona usuniętych lub zniszczonych min były najniższe i wynosiły 35 osób, we Francji zaś 58, we Włoszech 180, a w Belgii aż 286 osób²¹.

DIE BESEITIGUNG DER MINENFELDER IN NIEDERSCHLESIEIN WÄHREND DER JAHRE 1945—1948

Die zurückflutenden Heere Hitlers ließen nicht nur verwüstete Dörfer und Städte zurück sondern auch zahlreiche Minenfelder sowohl in Niederschlesien wie im Opperlener Bezirke. Nahezu der dritte Teil der Gesamtfläche Schlesiens war vermint, in vielen Kreisen sogar 51—98%.

Unter den Territorien Polens wies Schlesien den dichtesten Stand der Vermingung auf. In ca. 15 000 einzelnen Minenfeldern (= 1 800 000 ha) lagerten etwa 3 400 000 Minen. Dabei handelte es sich zu 37% um Vermingungen starken und mittleren Grades.

Während der Jahre 1945—1947 wurden in den wiedergewonnenen Gebieten Polens 6 390 657 Minen unschädlich gemacht, außerdem 17 881 696 Stück unterschiedlicher Munition. Die dadurch entmint Fläche betrug 153 063 km²; wovon 70 000 km² zweimal entmint werden mußten. Entmint und restauriert wurden 93 083 km Straßen, 7654 km Eisenbahngleise einschließlich der Bahnkörper, 2439 Bahn- bzw. Straßenbrücken. Unter den 14 961 von Minen gereinigten Siedlungen befinden sich 510 Städte. Bei diesen Arbeiten fanden 169 Minensucher den Tod, 366 wurden verwundet.

że przy rozminowaniu w 1948 r. zginęło 6, a rannych zostało 8 żołnierzy. Stąd też ogólne straty, jakie poniosło Wojsko Polskie podczas akcji rozminowania w latach 1945—1948, zostały zaniżone przez wymienionego autora o 7 zabitych i 12 rannych żołnierzy.

²¹ *Święto saperów* (Polska Zbrojna, 18 IV 1947, nr 97). Dane te w formie tabeli zamieściłem w: *Rola Wojska Polskiego w zasiedleniu i zagospodarowaniu Dolnego Śląska w pierwszych latach władzy ludowej* (Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 1962, nr 2a, s. 122).